

Лариса Сергіївна ЛЮБОХИНЕЦЬ

кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економічної теорії та економічної безпеки,
Хмельницький національний університет
ORCID: 0000-0003-1578-615X
e-mail: lubohinets@ukr.net

ТЕОРЕТИЧНИЙ БАЗИС ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ГНУЧКОГО УПРАВЛІННЯ

Любохинець Л. С. Теоретичний базис формування механізму забезпечення економічної безпеки промислових підприємств на основі використання інструментів гнучкого управління. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2021. Том 6. № 3. С. 203 – 208.

Анотація

У статті охарактеризовано теоретичні основи формування механізму забезпечення економічної безпеки промислових підприємств з поглибленим використанням інструментів гнучкого управління. Представлено особливості використання концепції інтенсивності загрози для забезпечення економічної безпеки промислового підприємства та врахування інтенсивності розвитку загроз в діяльність підприємства. Визначено, що науковим підґрунтям процесу розроблення механізму забезпечення економічної безпеки з використанням гнучкого інструментарію має стати концепція гнучкого управління.

Ключові слова: економічна безпека промислових підприємств, концепція інтенсивності загроз, гнучке управління, концепція гнучкого управління.

Larysa LIUBOKHYNETS

PhD in Economics, Associate Professor, Head of the Department of Economic Theories and Economic Security, Khmelnytskyi National University

THEORETICAL BASIS OF THE MECHANISM FORMATION FOR ENSURING ECONOMIC SAFETY OF INDUSTRIAL ENTERPRISES BASED ON USING INSTRUMENTS AND TOOLS

Liubokhynets L. Theoretical basis of the mechanism formation for ensuring economic safety of industrial enterprises based on using instruments and tools. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*. 2021. Volume 6. № 3, pp. 203 – 208.

Abstract

The article describes the theoretical foundations of the mechanism formation of economic security of industrial enterprises with in-depth use of flexible management tools. The features of using the concept of threat intensity to ensure the economic security of an industrial enterprise and considering the intensity of threat development in the enterprise are presented. It is determined that the scientific basis of the process of a mechanism ensuring for economic security with using flexible tools should be the concept of flexible management and the position of Agile Methodology, as a system of views accounting on the organization of flexible management, its essential characteristics and holistic theoretical basis. The ensuring the economic security of industrial enterprises using flexible management tools is a management decision-making process that allows to consider changes in the external environment quickly and adjust management decisions to ensure economic security of industrial enterprises in accordance with existing external and internal threats. The use of flexible management tools involves a multivariate situational nature, which allows a preliminary assessment of appropriate actions for possible condition changes in both external and internal environment of the industrial enterprise. The concept of flexible management is based on clear principles, methods, tools and involves the use of situational theory, which focuses on the coordination of protective functions of the enterprise in terms of individual economic spheres, situational measures of protective nature, appropriate protection tools, methods of protection, threats.

Keywords: economic security of industrial enterprises, the concept of threat intensity, flexible management, the concept of flexible management.

Вступ

В умовах підвищення динамічності внутрішнього та зовнішнього середовища зростання ризиків і невизначеності, а також посилення конкурентної боротьби особливої актуальності набувають питання ідентифікації, аналізу, контролю загроз та ризиків економічної безпеки, реалізації, оцінювання результативності захисних заходів щодо нейтралізації загроз та координації захисних функцій промислових підприємств. Реалізація цих завдань передбачає опрацювання адекватного методичного інструментарію, що дозволяє оцінити ефективність процесів ситуаційного контролю та аналізу економічної безпеки щодо відповідності її базовим індикаторам з метою забезпечення інтересів власників і менеджменту підприємств. При цьому особливої значущості набуває розробка комплексу заходів регулювання економічних ситуацій, що виникають у практичній діяльності підприємств в контексті забезпечення та управління їх безпечним станом і розвитком. Рефлексією на нові завдання в сфері забезпечення економічної безпеки промислових підприємств є трансформація усього управлінського циклу захисту підприємств від загроз, розроблення й імплементація гнучких інструментів управління системою економічної безпеки підприємств на усіх рівнях.

Питаннями забезпечення економічної безпеки підприємств займаються такі науковці, як Т. Васильців [1], Н. Гавловська [8], О. Ілляшенко [2], Г. Козаченко [6], М. Копитко [3], В. Нижник [4], Є. Рудніченко [5], Л. Шемаєва [7]. Однак проблематика використання управлінського інструментарію у забезпеченні економічної безпеки підприємств досліджена фрагментарно, що обумовлює актуальність і своєчасність представленого дослідження.

Формулювання цілей статті

Метою статті є визначення та характеристика теоретичних засад формування механізму забезпечення економічної безпеки промислових підприємств з поглибленим використанням інструментів гнучкого управління.

Виклад основного матеріалу

Головним пріоритетом системи забезпечення економічної безпеки промислових підприємств є формування відповідного рівня забезпечення економічної безпеки на основі використання інструментів гнучкого управління, які б дозволяли оперативно реагувати на нові загрози зовнішнього характеру, прораховувати результати можливих сценаріїв розвитку подій, а також вносити корективи в діяльність підприємства відповідно до зміни ринкової кон'юнктури та внутрішніх факторів підприємства.

Зазначимо, що формування механізму забезпечення економічної безпеки промислових підприємств на основі використання інструментів гнучкого управління має враховувати сучасні особливості зовнішнього середовища, для якого характерна висока динамічність та інтенсивність розвитку подій. Іноді саме високий динамізм подій, а не їх природа зумовлює виникнення загрозливих ситуацій для економічної системи підприємства. Тут можна навести приклад виникнення небезпечної ситуації для інфраструктури міста за умови випадання значної нетипової для даного регіону кількості опадів (наприклад, «упродовж доби випала половина місячної норми опадів»), що призводить до виникнення кризових явищ та унеможливлення нормального функціонування системи міста. Тобто, інфраструктура міста без проблем зможе «поглинути» протягом місяця «місячну норму опадів», проте, якщо місячна норма опадів випадає протягом доби, це призводить до значних загроз повноцінного функціонування екосистеми міста.

На нашу думку, в процесі формування механізму забезпечення економічної безпеки промислових підприємств на основі використання інструментів гнучкого управління має бути врахована природа багатьох кризових явищ як внутрішнього, так і зовнішнього середовища, які можна виділити у окремий напрям наукових досліджень у

сфері забезпечення економічної безпеки, а саме: «концепція інтенсивності загрози». Ця концепція являє собою сформовану систему поглядів щодо забезпечення економічної безпеки промислових підприємств, його сутнісної характеристики та цілісної теоретичної бази. Напрацювання теоретичної бази, розроблення відповідних принципів, методів та інструментарію «концепції інтенсивності загрози» повинна забезпечити можливість виявлення факторів небезпеки з врахуванням їх інтенсивності, які впливають на економічну систему підприємства, його адаптації до змін зовнішнього середовища, а також можливість оцінювання різних варіантів розвитку потенційних загроз.

Використання положень концепції інтенсивності загроз ґрунтується на дефініції «інтенсивність загрози», під якою слід розуміти якісний показник її небезпеки, що характеризується кількістю загрозливих ситуацій за певний проміжок часу. Інтенсивність загрози залежить від форми та змісту небезпеки, а також конкретних умов її вираження, що визначає розмір потенційної шкоди економічній системі підприємства (рис. 1).

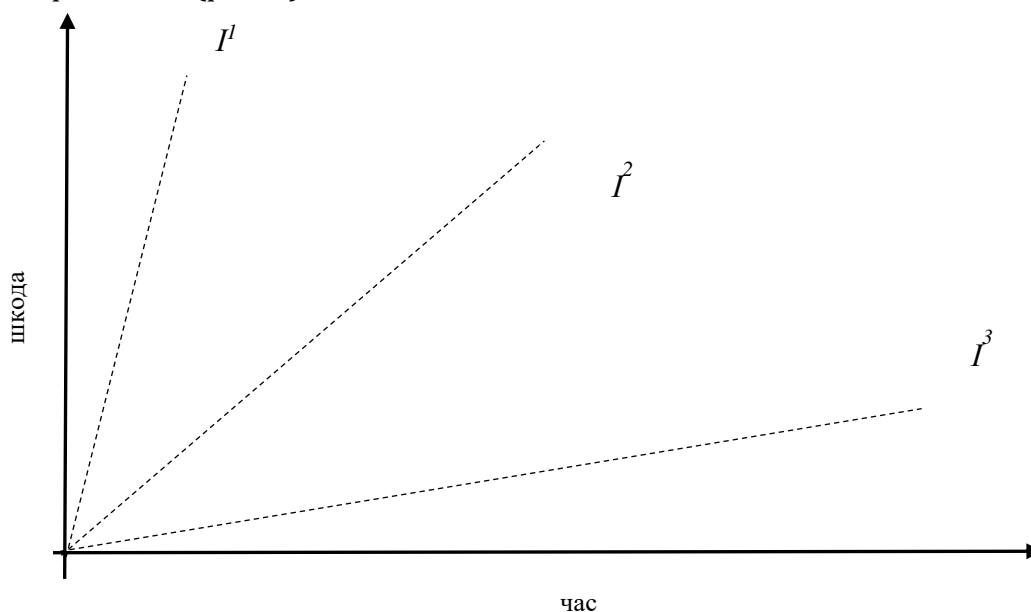


Рис. 1. Інтенсивність загроз

Джерело: розроблено автором

Як видно з рис. 1, промені I^1 , I^2 та I^3 описують ступінь небезпеки в залежності від часу та рівня шкоди для підприємства за умови впливу однакового фактору небезпеки. Як бачимо, промінь I^1 описує ситуацію із найвищим ступнем «інтенсивності загрози», для якої характерна висока «щільність небезпеки», а саме – «більша кількість небезпеки на одиницю часу». Тобто, однакові загрозливі дії протягом різної тривалості становлять різний ступінь загрози для підприємства. Врахування фактору «інтенсивність загроз» та «щільності небезпеки» є вкрай важливим в сучасних умовах господарювання, оскільки характер динамічності факторів небезпеки зумовлює різні ступені потенційної загрози для підприємства. Наприклад, для рівня економічної безпеки підприємства має суттєве значення показника кількості вивільнених працівників, а саме, якщо із середньоспискової чисельності працівників 200 осіб звільнилось 50 протягом місяця чи року, що становить різні ступені небезпеки. Або ж вкрай актуальним питанням для сьогодення є зростання вартості енергоносіїв для підприємств вітчизняної економіки, коли протягом двох місяців 2021 року вартість газу для вітчизняного бізнесу зросла втричі, що зумовило зупинку багатьох підприємств з енергоємним виробництвом продукції.

Промені I^2 та I^3 характеризують фактори небезпеки з меншою інтенсивністю, що передбачає «меншу кількість шкоди на одиницю часу». Таким чином, працівники служби

економічної безпеки промислового підприємства при аналізі факторів небезпеки як зовнішнього, так і внутрішнього характеру повинні враховувати не тільки природу та зміст загрози, але й інтенсивність її розвитку. Досить часто саме високий динамізм явищ та «щільність небезпеки» призводить до виникнення загрозових ситуацій для економічної системи підприємства. Тому в цьому контексті варто окремо виділити основні якісні та кількісні характеристики категорії «загроза», що має бути покладено в основу розроблення складових відповідного механізму забезпечення економічної безпеки промислових підприємств (рис. 2).

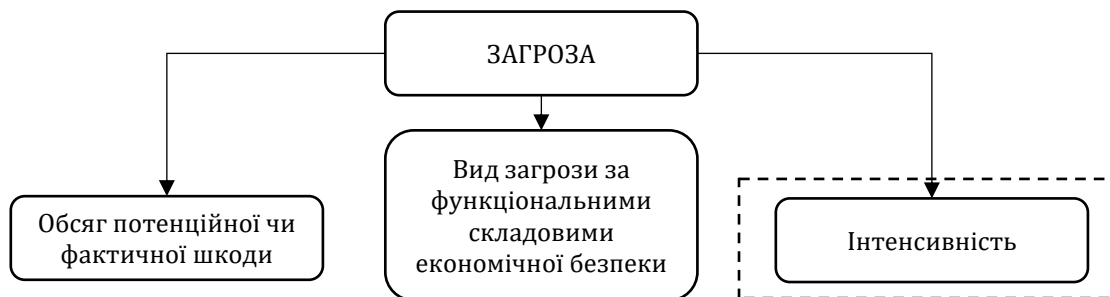


Рис. 2 Якісна та кількісна характеристика категорії «загроза»

Джерело: розроблено автором

Отже, з позиції застосування положень «концепції інтенсивності загроз» при аналізі економічної природи загроз необхідно враховувати не лише обсяги потенційної шкоди, вид загрози за функціональними складовими економічної безпеки, але й інтенсивність її розвитку.

На нашу думку, вирішення зазначених проблем можливе за умови використання дієвих інструментів гнучкого управління, які б забезпечили високий рівень адаптивності та гнучкості підприємства. Зауважимо, що «гнучкість» є складовою частиною процесу адаптації підприємства до змін, викликаних зрушеннями зовнішнього або внутрішнього середовища. Тобто, якщо під «адаптацією» слід розуміти процес пристосування до змін, то під «гнучкістю» – можливість швидкого врахування цих змін в управлінні системою економічної безпеки промислового підприємства. Також, в цьому контексті, варто розрізняти стратегічну та тактичну адаптивність, оскільки це передбачає застосування різних інструментів гнучкого управління та суб'єктів прийняття рішень.

Незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених проблемі підвищення гнучкості систем управління, питання застосування гнучких інструментів у системі забезпечення економічної безпеки є малодослідженими. На сьогодні науковцями та практиками не вироблено ефективного механізму забезпечення економічної безпеки промислових підприємств в умовах високого динамізму зовнішнього середовища, які б забезпечили високий рівень гнучкості саме системи забезпечення економічної безпеки. Особливої актуальності ця проблема набуває в останні роки в Україні у зв'язку з виникненням та швидким розвитком загроз глобального характеру (COVID-2019, військові події на сході України, економічна криза, енергетична криза тощо), що змушує менеджмент миттєво реагувати та приймати обґрунтовані рішення, які можуть порізному впливати на рівень економічної безпеки підприємства. Перед фахівцями з економічної безпеки стоїть завдання щодо розроблення дієвих методів, інструментів та механізмів системи забезпечення економічної безпеки, які б забезпечили можливість реагування промислового підприємства на зміни ринкової кон'юнктури з врахуванням внутрішніх можливостей.

Розроблення механізму забезпечення економічної безпеки з використанням гнучкого інструментарію прийняття управлінських рішень враховує такі вимоги до процесу забезпечення економічної безпеки, як:

– здатність до оперативного реагування на зміни зовнішнього та внутрішнього середовища на підставі інформації про наявні загрози та досвід їх попередження й нейтралізації джерел;

– можливість швидкої підготовки декількох варіантів управлінських рішень, їх оперативного коригування та пошук критеріїв оцінювання;

– можливість проведення оперативного аналізу визначених цілей підприємства і швидкого внесення змін, за потреби, з метою мінімізації впливу загроз на стан економічної безпеки.

Зазначений механізм забезпечення економічної безпеки має виконувати певні функції, до яких слід віднести захисну, адаптивну та превентивну функції. Захисна функція механізму забезпечення економічної безпеки передбачає захист економічної системи промислового підприємства від сукупності внутрішніх та зовнішніх загроз. Ця функція пов'язана з наявністю на підприємстві достатнього ресурсного потенціалу.

Адаптивна функція механізму забезпечення економічної безпеки полягає у створенні системи гнучкого та швидкого реагування на зміни внутрішнього та зовнішнього економічного середовища, що запобігатиме порушенню рівноважного розвитку підприємства та передбачає реагування на зміни внутрішнього та зовнішнього середовища шляхом коригування управлінських рішень керівників інших структурних підрозділів.

Превентивна функція механізму забезпечення економічної безпеки спрямована на передбачення та подальше попередження виникнення внутрішніх та зовнішніх загроз, ризиків та критичних ситуацій у соціальних та економічних процесах.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Науковим підґрунтям процесу розроблення механізму забезпечення економічної безпеки з використанням гнучкого інструментарію має стати концепція гнучкого управління та положення Agile Methodology, які являють собою сформовану систему поглядів з організації процесу гнучкого управління, його сутнісної характеристики та цілісної теоретичної бази. Застосування положень концепції гнучкого управління та Agile-менеджменту, теоретичною базою яких є ситуаційна теорія, має забезпечити можливість виявлення факторів, які впливають на стан економічної безпеки промислового підприємства, його пристосовування до змін зовнішнього середовища, а також можливість вірного врахування сучасних потреб ринку, потенційних загроз та опрацювання нових перспектив. В даному контексті забезпечення економічної безпеки промислових підприємств на основі використання інструментів гнучкого управління – це процес прийняття управлінських рішень, який дозволяє оперативно враховувати зміни зовнішнього середовища та коригувати управлінські рішення щодо забезпечення економічної безпеки промислового підприємства відповідно до існуючих загроз зовнішнього і внутрішнього характеру.

Використання інструментів гнучкого управління передбачає багатоваріантний ситуаційний характер, що дає можливість попереднього оцінювання відповідних дій на можливі зміни умов як у зовнішньому, так і у внутрішньому середовищі промислового підприємства. Концепція гнучкого управління ґрунтується на чітких принципах, методах, інструментах і передбачає використання положень ситуаційної теорії, які орієнтовані на координацію захисних функцій підприємства у розрізі окремих економічних сфер, ситуаційних заходів захисного характеру, відповідних інструментів захисту, методів реалізації захисних впливів, заходів щодо нейтралізації загроз.

Список літератури

1. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: монографія. Львів: Арал, 2008. 384 с.

2. Ілляшенко О. В. Методологічні засади формування та функціонування механізмів системи економічної безпеки підприємства: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.04, 21.04.02; Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. Сєверодонецьк, 2016. 516 с.
3. Копитко М. І. Економічна безпека підприємств з виробництва транспортних засобів: монографія. Львів: Ліга-Прес, 2015. 556 с.
4. Нижник В. М. Підвищення конкурентного потенціалу та економічної безпеки промислових підприємств за умов розвитку глобалізаційних процесів: монографія / за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. В. М. Нижника. Хмельницький: ХНУ, 2013. 525 с.
5. Рудніченко Є. М., Гавловська Н. І., Гавловська В. І. Деталізація загроз безпекового середовища та аналіз існуючих підходів до оцінювання економічної безпеки підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2018. № 5. С. 283–288.
6. Система економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: монографія: в 3 т. / [Ілляшенко О. М., Погорелов Ю. С., Безбожний В. Л. та ін.]; за заг. ред. Г. В. Козаченко. Луганськ: Елтон-2, 2010. Т. 1. 282 с.
7. Шемаєва Л. Г. Забезпечення економічної безпеки підприємства на основі управління стратегічною взаємодією з суб'єктами зовнішнього середовища: монографія. Рада нац. безпеки і оборони України, Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки. Київ: НУПМБ, 2009. 357 с.
8. Hnylytska L., Gavrylychenko I., Melnyk S., Illiashenko O., Rudnichenko Ye., Havlovska N. Optimization of information analytical support for assessing the reliability of counterparties from the standpoint of economic security. *TEM JOURNAL – Technology, Education, Management, Informatics*. 2021. №10(1), P. 292-297. DOI: 10.18421/TEM101-36.
9. Лагодієнко В.В. Продовольча безпека Причорноморського регіону: стан, тенденції, перспективи. *Economic and Food Security of Ukraine*. 2019. № 6(3-4), С. 16-25. <https://doi.org/10.15673/efs.v6i3-4.1282>

References

1. Vasylytsiv, T. H. (2008). *Ekonomichna bezpeka pidpriemnytstva Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zmitsnennia*. [Economic security of entrepreneurship of Ukraine: strategy and mechanisms of strengthening]. Aral. Lviv. Ukraine.
2. Illiashenko, O. V. (2016). *Metodolohichni zasady formuvannia ta funktsionuvannia mekhanizmiv systemy ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva*. [Methodological principles of formation and functioning of mechanisms of economic security of the enterprise]. Ph.D. Thesis: 08.00.04, 21.04.02; Volodymyr Dahl East Ukrainian National University. Severodonetsk. Ukraine.
3. Kopytko, M. I. (2015). *Ekonomichna bezpeka pidpriemstv z vyrobnytstva transportnykh zasobiv*. [Economic security of enterprises to produce vehicles].: Liga-Press. Lviv. Ukraine.
4. Nyzhnyk, V. M. (2013). *Pidvyschennia konkurentnoho potentsialu ta ekonomichnoi bezpeky promyslovykh pidpriemstv za umov rozvytku hlobalizatsiynykh protsesiv*. [Increasing the competitive potential and economic security of industrial enterprises in terms of globalization processes]. In Nyzhnyka, V. M. (ed.). KhNU. Khmelnytsky. Ukraine.
5. Rudnichenko, Ye. M., Havlovs'ka, N. I., Havlovs'ka, V. I. (2018). «Detailing of security environment threats and analysis of existing approaches to assessing the economic security of enterprises». *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. Ekonomichni nauky*. № 5, pp. 283–288.
6. *Systema ekonomichnoi bezpeky: derzhava, rehion, pidpriemstvo*. [System of economic security: state, region, enterprise]. (2010). In 3 vol. / [Ilyashenko, O. M., Pohorelov, Yu. S., Bezbozhnyj, V. L. ta in.]; in Kozachenko, H. V. (ed.). Elton-2, vol. 1. Lugansk. Ukraine.
7. Shemaieva, L. H. (2009). *Zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva na osnovi upravlinnia stratehichnoiu vzaiemodiieiu z sub'iektamy zovnishn'oho seredovyscha*. [Ensuring the economic security of the enterprise based on the management of strategic interaction with the subjects of the environment]. Rada nats. bezpeky i oborony Ukrainy, Nats. in-t probl. mizhnar. bezpeky. NUPMB. Kyiv. Ukraine.
8. Hnylytska, L., Gavrylychenko, I., Melnyk, S., Illiashenko, O., Rudnichenko, Ye., Havlovska, N. (2021). Optimization of information analytical support for assessing the reliability of counterparties from the standpoint of economic security. *TEM JOURNAL – Technology, Education, Management, Informatics*. №10(1), R. 292-297. DOI: 10.18421/TEM101-36.
9. Lahodiienko, V.V. (2019). «Food security of the Black Sea region: state, tendencies, prospects». *Economic and Food Security of Ukraine*. № 6(3-4), pp. 16-25. <https://doi.org/10.15673/efs.v6i3-4.1282>

Стаття надійшла до редакції 22.07.2021 р.